

NIEUWSBRIEF CANTONSPARK

Juni 2017

REDACTIE:

Rob Samson

Greet de Lange

Angelique Bosch van Drakestein

Geertje Bakker

Urja Niet – Graafland

INFORMATIE:

Stichting Vrienden van het Cantonspark

Secretaris: Mevr. G.H.J. de Lange-Meijer,
Rembrandtlaan 29, 3741 TA Baarn

Tel: 035 - 541 3356

E-Mail: secretariaat@cantonspark.nl

www.cantonspark.nl

HOE WORDT U DONATEUR?

Voor een bijdrage van € 17,50 per jaar bent u donateur van de Stichting Vrienden van het Cantonspark. U steunt ons daarmee om het Cantonspark als waardevolle tuin voor Baarn te behouden.

Stort uw bijdrage op:

Bankrekening RegioBank Baarn,

IBAN: NL51RBRB0983574944

BIC: RBRBNL21

t.n.v. Vrienden van het Cantonspark.

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord	3
Een koninklijke onderscheiding voor onze secretaris Greet de Lange	5
Professor doctor Johanna Westerdijk, een dame van formaat	6
In gesprek met Mevrouw Mary Luijckx	18
In memoriam Huub van der Aa	20
Jaarverslag 2016	23
De lep	27

VRIJWILLIGERSDAGEN

Wie heeft er zin om in onze groene Park te werken? Als u zin, tijd en gelegenheid hebt, kunt U iedere eerste zaterdag van de maand in het park werken van 10.00 – 13.00 uur onder leiding van Urja Niet-Graafland en Ruud de Meij, leden van de beheercommissie. Voor gereedschap, koffie en thee (pauze rond 11.15 uur) wordt gezorgd. Het is wel handig om zelf handschoenen mee te nemen. Opgeven van tevoren is niet nodig.

Voorplaat omslag: *Johanna Westerdijk*
foto links: Klim Hortensia (*Hydrangea petiolaris*)

VOORWOORD

Het jaar 2017 is positief begonnen met drie nieuwe bestuursleden die zich elders in deze Nieuwsbrief voorstellen. Uiteraard is het 'oude bestuur' zeer blij met deze uitbreiding. Op het moment van schrijven van dit voorwoord is de voorbereiding van de 'Westerdijkdag' op 24 juni a.s. nog in volle gang. Deze uitgave van de Nieuwsbrief is grotendeels aan Prof. Dr. Johanna Westerdijk gewijd. Inmiddels is de uitnodiging met het programma voor deze dag verstuurd naar de donateurs.

Beheercommissie

Naast de voorbereiding voor de 'Westerdijkdag' zijn leden van de beheercommissie op een aantal zaterdagen druk bezig geweest met het inventariseren van alle bomen, zodat we nu alle bomen in kaart hebben. Daarnaast is een lijst opgemaakt van de bomen die verwijderd moeten worden in het kader van de renovatie en restauratie van het Cantonspark. Gemeente Baarn zal voor deze 'renovatie en restauratie' eind deze zomer een werkgroep oprichten waarin enkele leden van onze beheercommissie ook vertegenwoordigd zullen zijn. Zodra er meer bekend is en/of de definitieve beheervisie of andere plannen zullen wij u op de hoogte brengen.

Ook treurige berichten

Helaas heeft 2017 ons ook al mindere tijden gebracht. In februari bereikte ons het bericht van overlijden in december van Elisabeth van Doorne, één van de oprichters van de Vrienden van het Cantonspark. Met onze voormalige voorzitter Huub van der Aa ging het al een

De brokstukken van de balustrade van de colonnade, nadat ze bij elkaar geraapt zijn.

---

hele tijd fysiek niet zo goed. Het bericht van het plotselinge overlijden van zijn vriend en oud-collega Dr. Walter Gams, die hem regelmatig in Heemskerk bezocht en die achter de schermen ook van betekenis is geweest voor het Cantonspark had hem diep geraakt. Spoedig daarna zijn twee hersenbloedingen achter elkaar Huub fataal geworden en 7 mei kregen wij het bericht van zijn overlijden.

In dit voorwoord noemen we ook de naam van Jacqueline van Spriel, een geweldige actieve en sportieve vrijwilligster, zij werd getroffen door een ernstig herseninfarct. We leven mee met haar en haar familie en wensen haar sterkte en herstel.

Vandalisme

Helaas moeten we constateren dat het vandalisme weer fors toeneemt. De

colonnade is beklad met graffiti en er ligt veel onopgeruimd afval in het park. Wij hebben dit meermaals bij de gemeente gemeld. Het dieptepunt was op 14 mei toen de balustrade van de colonnade is vernield. De brokstukken lagen tot in de vijver. Er is door de Gemeente gelukkig wel gelijk actie ondernomen. Ondertussen zijn de brokstukken van de colonnade overgebracht naar een steenhouwerij in Amersfoort voor restauratie. Wat meer toezicht zou zeker geen overbodige luxe zijn.

Het bovenstaande heeft ons echter wel doen besluiten dat wij voorlopig onze nieuwe *Wollmia nobilis* nog niet in het Cantonspark een plek zullen geven.

We zullen hiermee wachten tot na de grote herstelwerkzaamheden in het park en hopelijk is tegen die tijd ook het

vandalisme onder controle. Het Pinetum Blijdenstein in Hilversum is zo genereus om zo lang voor onze boom te zorgen.

Wintertuin

In mei hebben wij uitgebreid kennis gemaakt met Karen Sikkema van Living Story, de nieuwe huurder van de

Wintertuin. In hun plannen voor een belevingscentrum met escape room zal het Cantonspark en zijn geschiedenis centraal staan. Wij hopen op een goede samenwerking t.a.v. gebruik van het park. Voorop staat dat het Cantonspark een kwetsbaar park is waarmee met veel zorg moet worden omgesprongen.

Het bestuur

EEN KONINKLIJKE ONDERSCHIEDING VOOR ONZE SECRETARIS GREET DE LANGE

OP WOENSDAGOGHTEND 26 APRIL 2017 IS ONZE ZEER GEWAARDEERDE EN GELIEFDE SECRETARIS GREET DE LANGE-MEIJER KONINKLIJK ONDERSCHIEDEN DOOR DE BURGEMEESTER VAN BAARN JHR. M.A. RÖELL.

Greet is nog bijna elke dag bijzonder actief als vrijwilliger bij diverse organisaties, waaronder onze Stichting Vrienden van het Cantonspark en de Gereformeerde Kerk van Baarn. Al sinds jaar en dag is Greet De Lange altijd bijzonder betrokken bij maatschappelijke organisaties en heeft dat moeiteloos gecombineerd met de zorg voor haar gezin en een betaalde baan als parttime onderwijzeres in het basisonderwijs. Haar inzet voor educatie loopt als een rode draad door haar leven. Zo was zij in de zeventiger jaren de drijvende kracht achter het opzetten van de kinderevendiensten binnen de Gereformeerde Kerk van Baarn terwijl ze tegelijk redacteur was bij de Vereniging voor Godsdienstige Opvoeding: Westhill. Sinds 1991 vervult zij voor deze organisatie de rol van secretaris.

Voor de Stichting Vrienden van het Cantonspark, verzorgt zij sinds 2004 het secretariaat. Het behoud van deze unieke voormalige botanische tuin ligt haar na

aan het hart en zij laat geen gelegenheid onbenut om in de pen te klimmen of op een andere wijze van zich te doen horen binnen de gemeente Baarn. Wij zijn haar erg dankbaar voor het vele werk dat zij voor onze Stichting doet en erg trots dat zij benoemd is tot Lid in de Orde van Oranje-Nassau

---

Professor doctor Johanna Westerdijk, een dame van formaat*

Op 10 februari 2017, was het precies honderd jaar geleden dat Johanna Westerdijk als eerste vrouwelijke hoogleraar in Nederland aan de Rijksuniversiteit Utrecht haar oratie uitsprak. De Universiteit van Utrecht, de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen en de Universiteit van Amsterdam hebben het jaar 2017 uitgeroepen tot Westerdijkjaar. Toch kent lang niet iedereen deze vrouw die de wetenschappelijke grondslag legde voor de plantenziektenkunde en de mycologie, nationaal en internationaal zeer bekend was en die ruim veertig jaar in Baarn woonde en werkte. In Baarn is zelfs geen straatnaam naar haar genoemd. Wie was zij?'

Johanna Westerdijk werd op 4 januari 1883 geboren in Nieuwer Amstel, waar haar vader Bernard aan de Amsteldijk 31 een huisartspraktijk was begonnen. Zij was de oudste van vier kinderen. In 1885 werd broertje Tidde geboren en daarna volgden nog twee zusjes, Agathe (1888) en Maria (1890). Al op jonge leeftijd was Johanna dol op muziek, vooral pianospelen en zingen, een liefde die ze haar hele leven heeft behouden. Ze wilde zelfs piano studeren, maar kramp in haar arm maakte dat ze die ambitie liet varen. Haar kindertijd was onbezorgd. Johanna was haar vaders oogappel en ze speelde bijna altijd buiten. Van haar vader erfde ze haar doorzettingsvermogen. 'Volharden en doorzetten', zei hij als ze iets wilde. Van haar Franse grootmoeder erfde Johanna waarschijnlijk haar levendigheid. Al in de zevende klas veranderde ze haar naam in *Hans* en voor haar vrienden is ze zo altijd blijven heten. *Hans* was onconventioneel

Johanna Westerdijk in haar jonge jaren (Foto Westerdijk Fungal Biodiversity Institute).

en liet zich niets gelegen liggen aan voorgeschreven meisjesgedrag.

Na de lagere school en de MULO volgde ze als toehoorder de 5-jarige meisjes-hbs, waar ze startte in klas vier. Haar levenslange vriendin To Sluiter was daar een van haar klasgenoten. Eind negentiende eeuw

Voetnoot: Dit artikel, geschreven door Marjo Stam verscheen in het maart 2017 nummer van het tijdschrift Baerne. Met haar toestemming en onze dank publiceren we het hier in een bewerkte vorm. We danken ook mevr J. Graafland-Kleine voor de foto's uit haar fotoboek.

werden de studie van de natuur en van planten en dieren populair, zoals o.a. naar voren kwam in het natuurenthousiasme van Jac. P. Thijssse en Eli Heimans; Westerdijk behoorde tot een van de eerste leden van de door hen opgerichte Nederlandse Natuurhistorische Vereeniging en nam enthousiast deel aan de vele excursies. Als toehoorder mocht ze geen hbs-eindexamen doen, hoe begaafd ze ook was. En zonder hbs-diploma kon Johanna zich alleen laten inschrijven aan de Faculteit Wis- en Natuurkunde. ter voorbereiding op het staatsexamen voor de MO-akte in de Plant- en Dierkunde Ze meldde zich aan voor het cursusjaar 1900-1901, samen met nog twee andere studenten. Een van haar docenten was Hugo de Vries, de nestor van de Nederlandse biologie.

Naar het buitenland

Westerdijk wilde graag promoveren en omdat dat in Nederland zonder hbs-diploma onmogelijk was, besloot ze in 1905 naar München te gaan. Daar deed ze onderzoek naar de regeneratie van mossen. Ze vond een pension en genoot van het bruisende leven in München, dat in die tijd veel minder ingetogen en calvinistisch was dan Amsterdam. Ze maakte nieuwe vriendinnen met wie ze graag het nachtleven bezocht, vriendinnen die niet alleen maar 'wee doen en met mannen flirten, maar cigaretjes roken en schnapps drinken'. Over haar nieuwe ervaringen schreef ze lange brieven naar hartsvriendin To. Ook trok Johanna veel naar buiten, om te wandelen en bergtours te maken.

Directrice Johanna

Half juli 1905 kwam vanuit Amsterdam de vraag of ze directrice wilde worden van het *Phytopathologisch Laboratorium Willie Commelin Scholten*, een laboratorium voor het onderzoek naar plantenziektes, gevestigd in een pand aan de Roemer Visscherstraat, grenzend aan de achtertuin van het echtpaar Scholten. Dit echtpaar had het laboratorium in 1894 opgericht ter nagedachtenis aan hun enige zoon, Willie, student plant- en dierkunde die op z'n 25^e in een 'sanatorium voor zenuwlijders' was overleden. Westerdijk was een jonge en onervaren kandidaat die bovendien nog niet eens gepromoveerd was. Dat weerhield haar er niet van het aanbod aan te nemen. Per 15 maart 1906 werd ze als drieëntwintigjarige benoemd tot directrice van het Phytopathologisch

Westerdijk in het Phytopathologisch Laboratorium in Amsterdam (1913) (Foto Atria).

Johanna Westerdijk (rechts) en haar wereldberoemde collectie van schimmelstammen van het Centraal Bureau voor Schimmelcultures (Foto Westerdijk Fungal Biodiversity Institute).

Laboratorium Willie Commelin Scholten. Ze ging voortvarend aan de slag en slaagde erin met haar adviezen over de behandeling van zieke gewassen het vertrouwen van kwekers te winnen. Ze was door deze aanstelling nog eens extra gemotiveerd om te promoveren. Dat lukte haar in Zürich, waar ze op 3 december 1906 de titel Doctor der Philosophie verwierf.

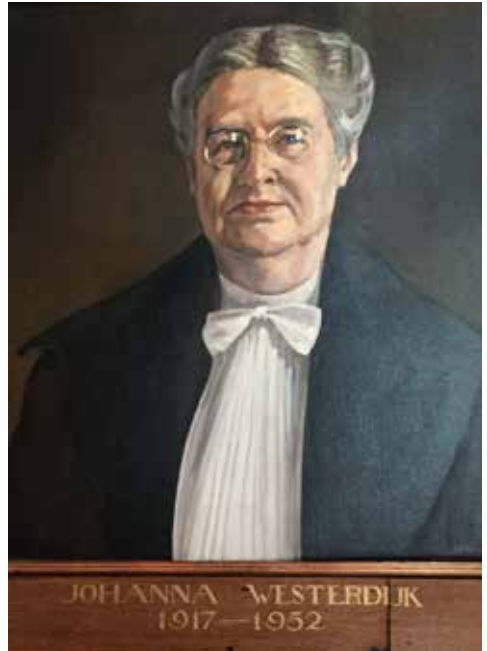
Vanaf het begin was de financiële situatie van het Phytopathologisch Laboratorium precair, bovendien kampte Westerdijk al snel met ruimtegebrek. In 1907 nam ze ook de zorg voor een kleine collectie schimmels over van F.A.F.C. Went, hoogleraar botanie aan de Rijksuniversiteit Utrecht. Als Indiëganger was hij met een bijzondere collectie schimmels naar Nederland

teruggekeerd en het lukte Went de Zentralstelle für Pilzkulturen, het latere Centraal Bureau voor Schimmelcultures, naar Nederland te krijgen. Westerdijk kreeg de verzameling onder haar hoede. Ondertussen trouwden haar vroegere school- en studievriendinnen een voor een, maar Johanna zag het huwelijk en kinderen niet als een nastrevenswaardig ideaal. Eenmaal had ze een korte affaire met een Zwitser, zoals ze in een brief aan vriendin To opbiechtte, maar 'dat zal nooit iets worden. [...] Was ik maar een man' besloot ze die brief. Westerdijk genoot van haar werk en het onderzoek, ook To kwam als assistente in het Laboratorium werken, maar Amsterdam, zo beklaagde ze zich regelmatig, beviel haar niet echt.

Voor de carrière van Westerdijk vormde 1912 een belangrijk jaar. Ze hoorde van professor Went, dat de Utrechtse Faculteit haar wilde voordragen als buitengewoon hoogleraar in de Phytopathologie; bovendien ontving ze in dat jaar een bijdrage uit het Buitenzorgfonds waarmee ze een studiereis naar Indië kon maken. Een verblijf dat, zo schreef Johanna aan het bestuur van de stichting Willie Commelin Scholten 'op zijn hoogst acht maanden' in beslag zal nemen, maar uiteindelijk ruim een jaar (van 20 september 1913 tot december 1914) zou duren. Westerdijk deed een schat aan indrukken, ervaringen en kennis op en reisde terug via Hongkong en Japan naar de westkust van Amerika. Over de positie van vrouwen in Amerika en het Amerikaans puritanisme was ze niet echt te spreken: als alleenreizende vrouw oogstte ze veel commentaar en verbaasde blikken. En ook al hadden de Amerikaanse vrouwen kiesrecht, ze waren volgens Westerdijk niet vrij: 'Als een vrouw in intellectueel, religieus, moreel, sociaal en professioneel opzicht vrij is, is ze veel beter af dan wanneer ze alleen politieke vrijheid heeft, maar voor de rest in alles beknot wordt.'

Naar Baarn

Eenmaal terug in Nederland werd duidelijk dat de benoemingsprocedure voor het hoogleraarschap vanwege de Eerste Wereldoorlog nog niet echt was opgeschoten. Westerdijk was inmiddels tien jaar directrice van het Phytopathologisch Lab, en nog steeds ontving ze een klein salaris en was de toekomst van het lab onduidelijk.

Het portret van Johanna Westerdijk in de Senaatszaal van de Universiteit van Utrecht

Halverwege 1916 werd bekend dat de hoogleraarspost voor 1917 op de Rijksbegroting zou komen te staan. Bij Koninklijk Besluit werd de benoeming tot buitengewoon hoogleraar in de plantenziekten definitief en op zaterdag 10 februari 1917 hield Westerdijk op 34-jarige leeftijd haar oratie *De nieuwe wegen van het phytopathologisch onderzoek*, in de aula aan de Rijksuniversiteit Utrecht. Daarmee was zij de eerste vrouwelijke hoogleraar van Nederland. Over haar toespraak van drie kwartier schreef het *Utrechtsch Dagblad*: 'Het helder, kloek gelui en de duidelijk-gearticuleerde stem waren tot in de verste hoeken van de zaal te verstaan'. Westerdijk benadrukte het belang van

het immuniteitsvraagstuk dat als doel had op den duur resistente vormen van cultuurplanten kweken. Westerdijk gaf nu één uur per week college in Utrecht. Haar status steeg, maar in het Amsterdamse lab ontbrak het aan ruimte om studenten onderzoek te laten doen. Toen op 24 november 1917 mevrouw Scholten overleed, wilde het bestuur samenwerking aangaan met de Vereeniging Koloniaal Instituut (het huidige Tropeninstituut). Er volgden gesprekken en ook een hoop gekonkel, toen bleek dat de Amsterdamse hoogleraar Hugo de Vries vertrok en er een opvolger gezocht werd. Ook hier prijkte Westerdijk op het namenlijstje. De Utrechtse hoogleraar Went had echter op de achtergrond een behoorlijke vinger in de pap en in 1920 kwam er bij hem een nieuw plannetje op. De Rijksuniversiteit Utrecht had kort daarvoor van de erfgenamen van August Janssen het Cantonspark in Baarn geschonken gekregen. De universiteit bestemde dit park tot botanische tuin, primair ten behoeve van het onderwijs van de hoogleraar in de bijzondere plantkunde, A.A. Pulle. Maar Went zag het ook als mogelijke plek voor het Laboratorium en proefveld. Dan konden zowel studenten uit Utrecht als uit Amsterdam daar terecht, zo redeneerde hij. Westerdijk was direct enthousiast over de Cantonstuin: 'Het is een kunstwerk van grootschen opzet en zuivere gedachten en daarbij zoo levensblij en gevoelig, dat er een onbeschrijfelijke bekoring van uitgaat [...]'

Toen in juli 1920 bleek dat de leegstaande Villa Java aan de overkant van het park te koop stond, was Westerdijk in alle staten. 'Wij moeten het huis Java krijgen!' Ze zocht

steun bij haar bestuurders, ging naar de veiling en het lukte haar het voormalige woonhuis van de familie Strikke voor fl. 80.000,- in handen te krijgen. Haar benoeming aan de Amsterdamsche Universiteit ging daarmee niet door, maar dat vond Westerdijk niet echt erg. Haar verlangen buiten te wonen, ver weg van de stad, was bevredigd.

Villa Java aan de Javalaan in Baarn was een vrijstaand, witgepleisterd, symmetrisch gebouw, daterend uit 1839, in negentiende-eeuwse koloniale stijl, met zalen van kamers, hoge ramen en plafonds, een enorme glazen serre, overal balkons en een ludiek hoektorentje. Westerdijk betrok de zolderverdieping. Iets verderop stond een oude paardenstal met koetshuis Madoera. De villa ontwikkelde zich al snel tot een vrijplaats voor de wetenschap. Westerdijk nam een onafhankelijke positie in, geografisch stond ze los van de universiteiten, en ze creëerde haar eigen, nieuwe tradities. Daarbij was ze enorm gastvrij en bezoekers kwamen van heinde en verre. Om te praten over het werk en om muziek te maken. Geen gelegenheid tot het houden van een feest werd overgeslagen. Daarvoor werd in de practicumzaal alles aan de kant geschoven, zat Johanna zelf achter de piano, waarbij zij op meesterlijke wijze liederen en soms ook liedjes uit de Jordaan zong. In tegenstelling tot wat pessimisten voorspelden, kwamen studenten graag bij haar in Baarn werken en promoveren. Haar eerste promovenda, Bea Schwarz, plantte in 1922 in de tuin van de villa de eerste 'Doctorsboom, een iep, want haar dissertatie gaat over de iepenziekte'. Deze traditie groeide

uit tot een heus Doctorsbos. Toen Westerdijk in 1952 met emeritaat ging, had zij zesenvijftig promovendi begeleid, waarvan vijftintig vrouwen. Zonder uitzondering roemden de promovendi het laboratorium in Baarn om zijn sfeer en Westerdijk om haar persoonlijkheid en levenslust, ook al was zij 'misschien soms wat overmoedig in haar afkeer van zinloze conventie en deftigdoenerij'.² Veel vrouwelijke studenten combineerden hun promotieonderzoek aan het Phytopathologisch Laboratorium met werk als

assistente bij het CBS. In het archief liggen honderden brieven met herinneringen aan de vriendelijke sfeer en de genoten gastvrijheid in Baarn. Westerdijk zette zich ook jarenlang in voor de maatschappelijke positie van academische vrouwen en vanaf de oprichting in 1918 was ze actief bestuurslid van de *Vereniging van vrouwen met een Academische opleiding*.

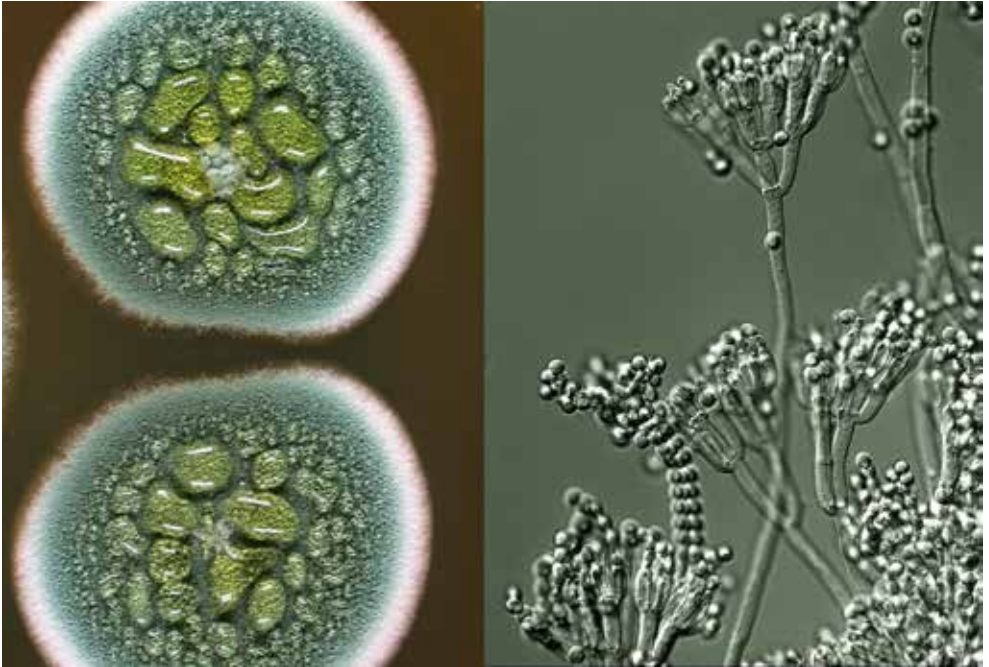
Westerdijk hield wel van een feestje. Op de foto rechts van haar Loes Kerling (haar opvolgster als directeur van WCS) en Ati van Beverwijk (haar opvolgster als directeur van het CBS). Het motto van Westerdijk was *Werken en feesten vormt schoone geesten* (Foto Westerdijk Fungal Biodiversity Institute).

Massaproductie penicilline

In 1929 had de Schotse arts Alexander Fleming een artikel in het *British Journal of Experimental Pathology* gepubliceerd waarin hij het vernietigende effect van *Penicillium notatum* op verschillende soorten bacteriën beschreef. Dit vormde het startpunt van een wedloop van de geallieerde partijen die uiteindelijk leidde tot de massaproductie van het levensreddende geneesmiddel penicilline. In 1943 besloot de Amerikaanse *War Production Board* zoveel penicilline te produceren dat de hele krijgsmacht ermee voorzien kon worden. Tegen de tijd dat de nazitop in de gaten kreeg hoe belangrijk het middel was, lagen de geallieerden al mijlenver voor. Op het Europese continent hielden de Duitsers Engelstalige publicaties tegen en ook Nederland was van de vrije wereld afgesloten. Met stijgende verbazing constateerde Westerdijk dan ook dat er vanuit alle delen van Europa, en ook vanuit Duitsland, steeds meer verzoeken kwamen om *Penicillium*-stammen. 'Het aantal aangevraagde cultures is zeer sterk gestegen en wel voornamelijk door de grote belangstelling, die op het vasteland van Europa voor bacteriënremmende stoffen bestaat.'³ Deze grote vraag was een welkome inkomstenbron nadat de omzet door het verminderde contact met landen buiten bezet Europa aanvankelijk sterk gedaald was.

Zodra het belang van de penicillium-stammen tot Westerdijk doordrong, beseftte ze wat dit voor gevolgen zou kunnen hebben. Het Bureau leverde de *Penicillium*-stammen namelijk ook aan Duitsland. Na de oorlog werd Westerdijk hierover aan de tand gevoeld door het *College van Herstel en Zuivering* van de Rijksuniversiteit Utrecht. Zij verdedigde zichzelf en verklaarde dat Duitsland 'erg ten achter' liep in het onderzoek naar penicilline. 'In Duitsland was men nog niet zover dat men dit middel kon bereiden, men zocht er wel naar'. Verder gaf ze aan dat zij 'aan Duitsland niet de beste schimmels leverde, die bewaarde ik voor de Nederlandse industrie. (...) Ik heb nimmer wetenschappelijke resultaten aan Duitsland medegedeeld, alleen producten geleverd. Mijn wetenschappelijk werk stond derhalve niet in dienst van Duitsland.'⁴ Westerdijk verhandelde schimmels, maar bereidde geen toepassingen. Het bestuur van het Centraal Bureau voor Schimmelcultures onderstreepte de zuivere houding van Westerdijk in een brief van 10 september 1945 aan het College van Herstel en Zuivering: 'Zij heeft door haar nooit verflauwde toewijding en haar grote werkkraft het wetenschappelijk peil van het CBS hooggehouden; maar bovendien is het haar door tact en beleid en waar nodig haar persoonlijke moed gelukt, dit voor den vijand zo begeerenswaardige apparaat uit de handen van den bezetter te houden.' Westerdijk kreeg na de hoorzitting van het College toestemming haar colleges te hervatten: '(...) Zij het ook dat wij de oorzaken kunnen begrijpen die U tot de door u ingenomen houding hebben gebracht, zoo betreuren wij het nochtans, met U, dat U niet van een zoodanige geest van verzet hebt blijk gegeven als wellicht ook onder uwe omstandigheden mogelijk zou zijn geweest.'

De schimmel *Penicillium chrysogenum*, die het antibioticum penicilline produceert. De cultures van deze belangrijke schimmel werden door Westerdijk gedurende de tweede wereldoorlog niet geleverd aan de Duitsers (foto Rob Samson).

Op zoek naar geld

Voor het bewaren en bewaken van alle schimmels en zwammen uit de unieke verzameling van het Centraal Bureau voor Schimmelcultures was rijkssteun nodig, maar in de crisisjaren werden ook overheidsinstellingen getroffen door de economische malaise. Er was nauwelijks geld. Westerdijk spande zich enorm in het CBS internationale bekendheid te geven en via de verkoop van schimmels inkomsten te verwerven. Maar de verkoop rendeerde niet voldoende. Tegen elke verkochte schimmel stond een veelvoud aan nieuwe exemplaren. Geldgebrek bleef, ondanks het harde werken van

Westerdijk, een constante in haar professionele leven. Uiteindelijk wendde zij zich tot particulieren met het verzoek haar instellingen financieel te steunen. Met name via de *Verenigde Rubberplanters* in Indië kwam er een uitwisseling van schimmels en gelddonaties op gang. En het lukte haar zelfs, dankzij een schenking van oud-planter Odo van Vloten, die in Indië een fortuin had vergaard, zoveel geld in te zamelen dat zij in 1928 een aparte vleugel voor de schimmels kon laten bouwen. Daarvoor werd de serre gesloopt en in plaats daarvan verzeen drie nieuwe ruimtes voor de schimmels, een kamer voor de administratie en een

nieuwe kolenkelder. De uitbreiding werd met vele hooggeplaatste genodigden feestelijk gevierd in de winterkas van het Cantonspark. Een andere, anonieme, schenking maakte het mogelijk de paardenstal en het koetshuis *Madoera* om te bouwen tot praktikantenzaal. Boven de deur liet Westerdijk een steen zetten met haar befaamde motto: 'Werken en feesten, Vormt schoone geesten'

Burgemeester en wethouders van Amsterdam benoemden haar met ingang van 1 mei 1930 uiteindelijk toch tot buitengewoon hoogleraar aan de Universiteit van Amsterdam. Westerdijk bekeek dat vooral zakelijk: naast erkenning en veel extra werk bracht de benoeming

ook extra geld in het laadje. Geld voor haar wetenschappelijke ambitie om het laboratorium te laten uitgroeien tot het centrum van de academische plantenziektenkunde in Nederland. Baarn was intussen een begrip geworden voor de studenten in de biologie aan alle universiteiten. Bij een internationaal botanisch congres in Amsterdam pleitte professor Westerdijk bij haar internationale collega's voor meer wetenschappelijke samenwerking van mycologen over de hele wereld om de schimmelcollectie in Baarn compleet te kunnen maken. In 1931 werd Westerdijk benoemd tot Ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog in het Lab in Baarn. Met collega's Ledeboer, Diddens en Van Beyma thoe Kingma (Foto Westerdijk Fungal Biodiversity Institute).

Johanna Westerdijk was nu behalve dubbeldirectrice van het Phytopathologisch Laboratorium en het Centraal Bureau voor Schimmelcultures ook dubbel hoogleraar in Utrecht en Amsterdam. Haar (administratieve) taken en representatieve verplichtingen groeiden navenant. Ze reisde veel, o.a. naar Zuid-Afrika en Portugal, werkte als een bezetene en stuurde het geheel strak aan. De wetenschappelijke staf, die ook een bijdrage leverde aan onderwijs en onderzoek, telde begin jaren dertig acht mensen, vijf gepromoveerde vrouwen en drie mannen zonder wetenschappelijke titel.

De Tweede Wereldoorlog

Onder invloed van de opkomst van het nationaalsocialisme in Duitsland groeide in Nederland de aanhang van een pro-Duitse Groot-Nederlandse beweging, ook onder studenten, met name van het Dietsch Studenten Verbond. Westerdijk stond voor politieke neutraliteit in de wetenschap en zou nooit iemand op grond van geloof, ras of politieke overtuiging de toegang tot haar domein weigeren. Ze hanteerde een strenge scheiding tussen politiek en wetenschap. Zij hield krampachtig vast aan deze overtuiging, ook toen duidelijk werd dat de politieke werkelijkheid verre van neutraal was. Een van haar medewerkers, jonkheer Frederik Hessel van Beyma thoe Kingma sympathiseerde met de nationaalsocialistische ideologie en werd een fervent NSB'er. Zo lang hij zijn wetenschappelijk werk goed deed, legde Westerdijk hem geen strobreed in de weg, ondanks de toenemende spanningen gedurende de oorlogsjaren tussen Beyma

en andere collega's. Westerdijk wist zonder gas of elektriciteit 'de grootste schimmelcollectie ter wereld' door de oorlog te slepen. In de tuin van Villa Java was een schuilkelder gegraven om materiaal van wetenschappelijke waarde onder te brengen en overenten van alle fungi waren in de beschermde kelders van het Botanisch Laboratorium in Utrecht geplaatst.

Na de oorlog

Zodra het kon, nam Westerdijk weer contact op met haar internationale, waaronder ook Duitse, collega's. Dat werd haar niet door iedereen in dank afgenomen, maar met deze houding toonde ze haar onafhankelijke geest: ook die collega's hadden onder het oorlogsgeweld geleden, meende zij.

Ze stortte zich weer op haar werk dat steeds meer toenam: door het penicilline-onderzoek was de interesse in het mycologische werk ontzaglijk toegenomen, bovendien ontbrak het zo kort na de oorlog nog aan voldoende goede werk- en onderwijskrachten. Het CBS kreeg internationale erkenning toen het Expert Committee on Antibiotics in 1950 aan Westerdijk vroeg of haar bureau zou kunnen dienen als opslagplaats van de officiële cultures voor het produceren en testen van penicilline. In Nederland duurde het tot 1951 voor zij door de Koninklijke Akademie van Wetenschappen werd opgenomen als lid. Ze was toen 68 jaar. Haar krachten werden minder en het werk ging haar steeds moeizamer af. In 1952 vroeg ze daarom ontslag aan als directrice van het Phytopathologisch

Bij haar afscheid op 22 januari 1953 kreeg Johanna haar schilderij aangeboden (Foto mevr J. Graafland-Kleine).

Bij haar verjaardag (4 januari 1960) boden haar medewerkers een cadeau aan (Foto mevr J. Graafland-Kleine).

Laboratorium Willie Commelin Scholten en stopte ze als hoogleraar. Westerdijk wilde zich volledig aan het Centraal Bureau voor Schimmelcultures wijden. Loes Kerling,

een van haar promovenda, volgde haar op als directrice van het Phytopathologisch Laboratorium en voor het dubbele hoogleraarschap.

Het WCS gebouw met aangebouwde vleugel (Foto Westerdijk Fungal Biodiversity Institute).

Kerling liet al snel een nieuwe, moderne vleugel aan de villa bouwen. Het was de tijd van de wederopbouw en er verrees een nieuw Nederland. Ook voor de wetenschap was er weer geld beschikbaar. Westerdijk kon er de vruchten niet meer van plukken. Ze probeerde actief te blijven in het lab, het afscheid nemen van haar levenswerk viel haar zwaar. Maar haar ogen werden steeds slechter en langzaamaan werd haar wereld kleiner. Zelfs lezen en haar grote ontspanning, pianospelen, lukte niet meer. Haar gezondheid ging steeds sneller achteruit. Op 15 november 1961 overleed zij op 78-jarige leeftijd in haar woning, Villa Java, na een levenslange toewijding aan de wetenschap en vooral aan haar schimmelcollectie.

Het Westerdijkjaar is een mooie hommage, niet alleen aan het feit dat het 100 jaar geleden is dat Mej. Westerdijk de eerste vrouwelijke hoogleraar werd, maar vooral aan de wijze waarop ze dit hoogleraarschap inhoud heeft gegeven. Vanaf dit jaar heeft het CBS een passende nieuwe naam gekregen: *Westerdijk Fungal Biodiversity Institute*.

Bronnen:

Archief Historische Kring Baerne

Faasse, P. *Een beetje opstandigheid – Johanna Westerdijk, de eerste vrouwelijke hoogleraar van Nederland*. 2012

(1) Dit artikel is voor een groot deel gebaseerd op de uitgebreide biografie 'Een beetje opstandigheid' van Patricia Faasse; (2) In Memoriam van de Koninklijke Akademie voor Wetenschappen, 1961. (3) Jaarverslag CBS over 1944. (4) P. Faasse, p. 269

IN GESPREK MET MEVROUW MARY LUIJKX

Er leven nog maar weinig mensen die Johanna Westerdijk persoonlijk hebben ontmoet en voor haar gewerkt hebben. Mevrouw Mary Luijkx, oud medewerkster van het Centraal Bureau voor Schimmelcultures heeft zelfs bij Johanna Westerdijk gesolliciteerd. Greet de Lange ging bij haar langs en interviewde Mary.

Zij vertelt dat zij in 1953 met jas aan en hoedje op ging solliciteren bij prof. Johanna Westerdijk. Haar werd gevraagd: "kun je tegen bloed?" Een bevestigend antwoord heeft gemaakt dat zij als botanisch analiste ging werken onder Dr. Gerard de Vries, medisch mycoloog. Acht jaar lang reisde zij op en neer van Amsterdam naar Baarn om uiteindelijk een zolderkamer te kunnen betrekken in het huis van schoolarts Mineke Kliphuis

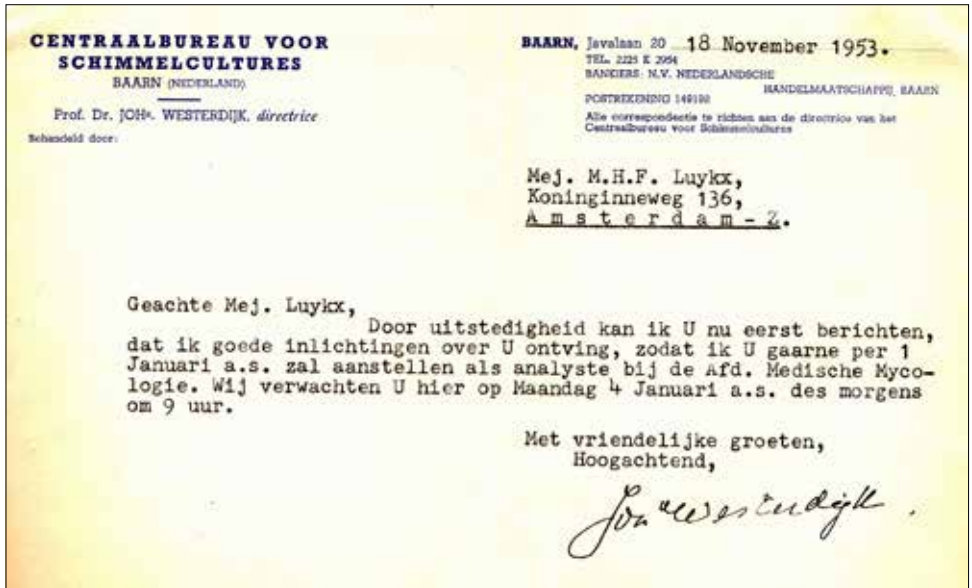
In de eerste jaren was het werken op de medisch mycologische afdeling niet zo'n fris baantje vanwege het materiaal dat rechtstreeks uit het ziekenhuis aangeleverd werd, zoals bloed, sputum, feces. Dat materiaal moest op schimmels gecontroleerd worden. Later werden in het koetshuis van villa Java, Madoera, cursussen gegeven waar ook medici uit o.a. Zweden en Duitsland aan deelnamen. Na de cursussen konden de medici zelf al veel determineren en kwam alleen het moeilijke werk naar Baarn.

De sfeer op het lab was genoeglijk, verjaardagen en Sinterklaas werden uitgebreid gevierd. Iedereen werd opgeroepen om de jarige te komen

feliciteren. Een traditie die ook onder de opvolgers van Johanna Westerdijk is voortgezet. De eerste, Dr. Agathe van Beverwijk legde ook de eerste steen voor een nieuw gebouw voor het CBS aan de Oosterstraat. Voordat het imposante gebouw geopend werd, overleed zij tijdens haar vakantie in Zwitserland. Dr. J.A. von Arx werd haar opvolger.

In 1990 is Mary met VUT gegaan. Zij heeft dus verschillende directeuren meegemaakt. Aan een loopbaan van 37 jaar CBS was een einde gekomen.

De brief van Johanna Westerdijk, waarin staat vermeld dat Mary Luykx als analiste per 1 januari 1954 bij haar kon werken.

IN MEMORIAM MR. ELISABETH MARGARETHA ANNA VAN DOORNE

In januari 2017 bereikte ons het droeve bericht dat Lies van Doorne na een relatief kort ziekbed op 6 december 2016 is overleden. Lies was in 1994 en 1995 actief betrokken bij de oprichting van de stichting Vrienden van het Cantonspark en heeft een belangrijke rol vervuld bij het tot stand komen van het beleidsplan en de statuten. Na de oprichting heeft zij een aantal jaren in het stichtingsbestuur de rol van secretaris vervuld. Wij kennen Lies als een scherp analyticus die als jurist juiste vorm wist te geven aan processen. Haar bescheidenheid in het vervullen van een rol achter de schermen sierde haar. En bovenal sprak haar relativerende gulle lach op juiste moment een ieder aan.

Wij wensen de familie van Lies veel sterkte met het verwerken van verdriet. Het bestuur koestert de goede herinneringen aan haar.

Dirk Kooiman

In memoriam Huub van der Aa

DE VOORMALIG VOORZITTER VAN DE STICHTING VRIENDEN VAN HET CANTONSPARK HUBB VAN DER AA IS ZONDAG 7 MEI 2017 OP 81-JARIGE LEEFTIJD OVERLEDEN. HUBB ZETTE ZICH JARENLANG IN ALS BESCHERMHEER VAN HET CANTONSPARK EN WAS DAARNAAST OOK BIJ ANDERE ORGANISATIES IN BAARN ZEER BETROKKEN. ALS MYCOLOOG HEEFT HIJ RUIM ZIJN SPOREN VERDIEND. IN 2014 WERD HIJ BENOEMD TOT RIDDER IN DE ORDE VAN ORANJE-NASSAU.

Hubertus Antonius van der Aa, werd op 5 juli 1935 in Tilburg geboren. Zijn jeugd heeft hij in deze Brabantse stad door gebracht. Zijn hele leven zou hij hier goede herinneringen aan overhouden; van de bourgondische inslag, de Brabantse worstenbroodjes en alle verhalen van toen heeft menig persoon mogen meegenieten onder het genot van een goed glas bier.

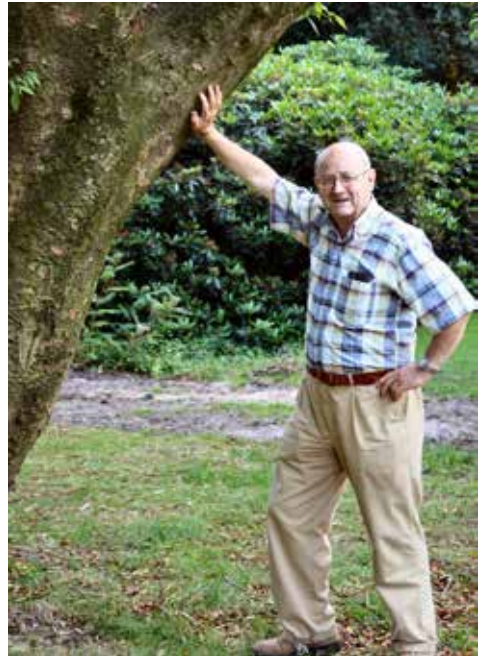
Zijn liefde voor de dicht- en schilderkunst, maar zeker zijn liefde voor de natuur is hier ontstaan. Menig verzameling werd toen al aangelegd. Na zijn dienstplicht ging Huub in Utrecht biologie studeren en koos al snel voor de mycologie, het deel van de biologie dat zich bezighoudt met het onderzoek naar fungi (zwammen, schimmels, paddenstoelen). Tijdens zijn studie was het Cantonspark nog de botanische tuin van de Universiteit Utrecht, dus 'verplichte' uitstapjes naar Baarn waren regelmatig aan de orde. Hij heeft gestudeerd en later gewerkt onder Johanna Westerdijk, J.A. Von Arx en vele anderen. Ook over zijn studie en zijn werk had Huub altijd hilarische verhalen.

Door zijn bevoegenheid heeft Huub in zijn werk vele mensen geïnspireerd. Meer dan dertig jaar was hij betrokken bij de internationale cursus Mycologie op het Centraal bureau voor Schimmelcultures, waar één van zijn favoriete onderwerpen de successie van schimmels op konijnenkeutels was. Hij was een mycoloog van groot formaat en heeft vele publicaties staan op zijn naam. Drie schimmels zijn naar hem vernoemd: *Aabaarnia*, *Aaosphaeria* en *de Asteromella huubii*. Vanaf 1973 was Huub een zeer actief lid van de Nederlandse Mycologische Vereniging; hij was bestuurslid (m.n. als secretaris) van 1974 t/m 1984 en is hij in 1997 benoemd tot erelid. Tevens was hij de eindredacteur van *Coolia*, het verenigingsblad van de NMV. Na zijn pensionering is hij nog jarenlang actief geweest als archivaris.

Ook buiten zijn officiële werk om was hij beschikbaar voor iedereen met zijn kennis. Alle afwijkingen en ziektes van planten hadden zijn aandacht en er werden omvangrijke privé verzamelingen aangelegd. Een groot deel van Huub's verzamelingen is de afgelopen jaren opgenomen in de collecties van het Natuurhistorisch Museum Rotterdam en van Naturalis in Leiden.

Na zijn studie is Huub met zijn vrouw Steef in Baarn gaan wonen. Toen in 1987 het Cantonspark eigendom van de gemeente Baarn werd en het werd toegevoegd aan het openbaar groen begon het vandalisme al snel toe te nemen. Een aantal inwoners van Baarn, waaronder Huub, maakten zich ernstig ongerust over de staat van het park. De zorg om het park te behouden voor nivellering werd in 1993 concreet omgezet in een Vereniging Vrienden van het Cantonspark. Op 12 mei 1995 werd deze Vereniging een Stichting. Vanaf de oprichting is Huub zeer actief betrokken geweest en op 1 januari 1996 nam de hij het voorzitterschap over van mevrouw M.J.M. Sterneberg-Poorter.

Tijdens zijn voorzitterschap is veel gerealiseerd om het bijzondere van het park bekendheid te geven en te behouden. Zijn gedrevenheid was zo groot dat hij in geval van calamiteiten bereid was 's nachts met de politie het park in te gaan. Van der Aa gaf de cursussen voor rondleiders, stelde een Commissie voor beheer in voor regelmatig overleg over het onderhoud van het park met de gemeente. Jaarlijks werden excursies of lezingen georganiseerd voor de donateurs. Daarnaast verschenen

allerlei publicaties van zijn hand: zoals een regelmatig terugkerende rubriek in de Baarnsche Courant: Deze week in het Cantonspark, een wandelgids voor het park, onlangs is de vierde druk verschenen. De Nieuwsbrieven die tweemaal per jaar verschijnen bevatten veel informatieve teksten van zijn hand. Bij het tot stand komen van de website verzorgde hij de rubriek : boom van de maand.

Regelmatig waren er interviews voor de regionale radio en tv, in de Gooi & Eemlander van 7 augustus 2012 verscheen een artikel met als titel 'Beschermer' Cantonspark Huub van der Aa', waarin ook weer zijn zorg over het park wordt uitgesproken.

Huub had altijd wel een babbeltje met de mensen in het Cantonspark. Hier met de vrijwilligers.

Vanaf 2005 heeft Huub als vicevoorzitter, mede door verblijf in het buitenland van de huidige voorzitter, erg veel werk verricht voor de Stichting, ook al omdat hij zelf rondleidingen gaf (dikwijls werd speciaal naar hem gevraagd), de rondleiders jaarlijks instrueerde en contacten onderhield met diverse instanties. Zijn gedrevenheid en kennis van zaken, daarbij zijn vermogen anderen te inspireren en hen deel te maken van zijn kennis hebben grote bewondering geogst. Tot zijn officiële aftreden in 2013 was hij het eerste aanspreekpunt wanneer het het Cantonspark betrof. Aan de zijlijn heeft hij ons nog een tijd van advies gediend en geschreven voor onze nieuwsbrief.

Op 8 februari 2014 is Huub benoemd tot Ridder in de Orde van Oranje Nassau en is hij erelid van onze stichting geworden.

Naast zijn activiteiten voor De Stichting Vrienden van het Cantonspark was hij ook actief in het schoolbestuur toen zijn kinderen nog op school zaten, voor Mooi Baarn en de Historische Kring Baerne, waarvoor hij de Canon voor de wetenschap in Baarn heeft geschreven.

Met het overlijden van Huub van der Aa is de wereld een bevlogen man met een warm hart en een grote en veelzijdige geest armer geworden.

Angelique Bosch van Drakestein

Jaarverslag 2016

Stond 2015 vooral in het teken van 100 - jaar Cantonspark, in 2016 heeft dat nog een vervolg gekregen met de uitgestelde tentoonstelling in de Wintertuin. Van 19 februari tot en met 20 maart was op vrijdag, zaterdag en zondag de tentoonstelling te bezoeken van 's morgens 11 tot 's middags 17.00 uur. Op de vier zondagmiddagen is telkens een lezing gepresenteerd, achtereenvolgens door Beline Geertsema, voorzitter van de Nederlandse Tuinenstichting, de heer G.H.Sijbolts, voormalig medewerker van de Botanische Tuinen, Renske Ek, conservator tuinen Het Loo en Angelique Bosch van Drakestein, voorzitter van de Stichting Vrienden van het Cantonspark.

De tentoonstelling en de lezingen zijn druk bezocht, zo'n kleine 1000 bezoekers, hebben gratis kunnen zien en horen hoe waardevol dit unieke stukje cultureel erfgoed van Baarn is en hoe belangrijk het is dat er goed mee wordt omgegaan. Dat is ook de reden dat in 1995 de Stichting Vrienden van het Cantonspark officieel is opgericht. Mede dankzij de vele vrijwilligers die dienst gedaan hebben op de ochtenden en middagen kon deze tentoonstelling gerealiseerd worden.

Samenstelling bestuur 2016:

Voorzitter: Jkvr. Angelique Bosch van Drakestein: tuinconservator, onderhoud landgoederen, werkzaam bij museum De Lakenhal in Leiden als bruikleen registrar.

Secretaris: Greet de Lange – Meijer: redacteur Nieuwsbrief, onderhoud facebook.

Penningmeester: Wilco van Dijen: werkzaam bij Natuurmonumenten als Administrateur B

PR functionaris: Prof. Dr. Dr. H.c. Rob Samson: seniormycoloog CBS-KNAW Biodiversity Centre Utrecht; eindredacteur Nieuwsbrief.

Lid: Ing. Ruud de Meij: tuinadviseur.

Samenstelling beheercommissie:

Voorzitter: Ing. Ruud de Meij.

Leden: Ing. Geertje Bakker – Hanisch ten Cate: plantenteelt, tuinbouw, bomen.

Just Bleekemolen: beëdigd taxateur bomen, boomverzorging.

Jkvr. Angelique Bosch van Drakestein.

Urja Niet- Graafland : Natuurtherapeut bij Natuurwerkplaats Baarn

Maurice Hinterding: voormalig hortulanus Botanische Tuin Amsterdam (UvA), voormalig werknemer Fa. Copijn, eigenaar Eemtuinen.

Drs. Hans Persoon: botanische Tuinen Utrecht.

Vrijwilligerswerk:

De beheercommissie is samen met een vaste kern vrijwilligers actief op iedere eerste zaterdag van de maand met uitzondering van de maanden januari en september. In overleg met de verantwoordelijke ambtenaar van de gemeente Hans Knotters wordt het werk uitgevoerd onder leiding van Ruud de Meij en Urja Niet Graafland. De vrijwilligers zijn hierbij van onschatbare waarde vooral ook omdat de opkomst trouw is. Het werk

bestaat vooral uit snoeiwerk, het wieden van de borders, het verwijderen van ongewenst groen etc. Bovendien assisteren de vrijwilligers bij evenementen zoals de tentoonstelling 100-jaar Cantonspark. Zonder donateurs en vrijwilligers zou veel niet te realiseren zijn.

Rondleidingen - Coördinator: Urja Niet- Graafland

In de maanden april t/m augustus worden eenmaal in de maand gratis rondleidingen verzorgd, afwisselend op dinsdag- of donderdagavond. In september en oktober vindt op zaterdagmiddag een rondleiding plaats. In 2016 zijn twee rondleidingen op verzoek gegeven. De rondleidingen dragen mede bij in het doel van de Stichting, de voormalige Hortus Botanicus met zijn bijzondere bomen en struiken zoveel mogelijk bekendheid te geven.

Rondleiders: Ing. Geertje Bakker – Hanisch ten Cate, Greet de Lange, Tera Naafs en Betty Rootselaar – Naafs.

Bijzondere activiteiten:

Het organiseren van de tentoonstelling 100 – jaar Cantonspark van 19 februari t/m 20 maart, officieel geopend door burgemeester Mark Roëll en het organiseren van een donateursdag op 9 september. Op deze dag is 's morgens de Hortus in Leiden bezocht waar de heer Harry Roskam zijn werk met varens heeft toegelicht. Na de lunch volgde een bezoek met rondleiding in het Von Sieboldhuis op loopafstand van de Hortus. Beide bezoeken waren erg interessant en zeer de moeite waard.

Overige activiteiten /contacten waarbij bestuur, beheercommissie/ rondleiders / vrijwilligers betrokken/ aanwezig waren;

De Nieuwjaarsreceptie van het college van B&W Baarn op 5 januari. Overleg over de tentoonstelling op het gemeentehuis met Mariëlle Jansen op 6 januari. Een laatste gesprek met wethouder Jan Baerends op 14 augustus, waarbij meegedeeld werd dat vier jaar lang € 150.000 beschikbaar wordt gesteld voor renovatie van het Cantonspark. Op 27 augustus zijn de vrijwilligers in het zonnetje gezet met een zeer geanimeerde picknick in het park, begunstigd door het vrijwilligersfonds van de gemeente en fraai zomerweer. Deelname aan het Cultureel festival op 3 september. Op 2 november gesprek met de nieuwe wethouder Mariska de Koning. Gesprekken / e-mails met gemeente ambtenaren en omwonenden over o. a. de staat van het Cantonspark, vervuiling van de vijver, vandalisme (vernieling van de *Wollemi nobilis*) etc. Aanbod schenking *Wollemi nobilis* van de heer H. van Boeschoten op 7 november, deze *Wollemi* overwintert bij kwekerij Groeneveld in Baarn. Op 28 november bereikte de Stichting het bericht genomineerd te zijn, samen met twee anderen, voor de Vrijwilligersprijs 2017. Op 14 december een gesprek met de toekomstige bewoners van de hortulanuswoning in het park. Tevens aanbod van Marije van der Vegte toe te treden tot het bestuur van de Stichting.

Public relations:

In juni en in december zijn Nieuwsbrieven verschenen. Daarnaast worden website www.cantonspark.nl en de facebookpagina

actueel gehouden. Posters en folders met gegevens over de rondleidingen en het vrijwilligerswerk worden op diverse plaatsen, ook via Vorstelijk Baarn, verspreid. In de plaatselijke Courant, maar ook in bladen in de regio, zijn artikelen verschenen over de tentoonstelling 100- jaar Cantonspark. De rondleidingen worden ook altijd ruim van tevoren aangekondigd in de media. Bij Rob Samson is de PR in goede handen.

Vooruitblik 2017

Het jaar 2017 wordt in alle opzichten weer een belangrijk jaar voor de Stichting. De renovatie van het park start met de inventarisatie van bomen en struiken die elkaar in de weg staan of geen meerwaarde hebben. Daarvoor is al het nodige werk verricht, een klein gedeelte moet nog worden geïnventariseerd. Daarnaast moet een beleidsplan samengesteld worden, samen met de gemeente en bureau Eelerwoude dat al eerder een renovatieplan voor de gemeente gemaakt heeft.

Met het verwijderen van de bomen zal in het najaar of begin winter begonnen worden.

Het jaar 2017 is uitgeroepen tot het Westerdijkjaar. Prof. Dr. Johanna Westerdijk heeft baanbrekend onderzoek gedaan en is ook internationaal beroemd geworden. In Baarn, waar zij ruim 40 jaar gewoond en gewerkt heeft, is daar weinig van te merken. In Utrecht zijn al de nodige activiteiten geweest en er staan er nog meer op de agenda. De Stichting organiseert een Westerdijkdag op 24 juni

2017. Het voorbereidend werk is in volle gang en het is de bedoeling om in het najaar ook de scholen te betrekken bij dit jubileumjaar. Kortom ook 2017 wordt een druk jaar, waarbij nu al bekend is, dat met ingang van 26 januari drie nieuwe bestuursleden hun intrede zullen doen. Iets waar het huidige bestuur uiteraard erg blij mee is. Verheugend is een aantal nieuwe donateurs dat ingeschreven mocht worden na en tijdens de tentoonstelling. Nagenoeg alle activiteiten worden niet gesubsidieerd en door de Stichting zelf bekostigd. Zonder de trouwe steun van onze donateurs zou dit niet mogelijk zijn. Wij hopen er in 2017 nog meer te mogen begroeten.

April 2017

Greet de Lange-Meijer, secretaris

Angelique Bosch van Drakestein, voorzitter

Nieuwe bestuursleden

Marije van der Vegte: Als nieuwe bewoner (samen met mijn man en drie kinderen) van de hortulanuswoning, ben ik meteen in het bestuur gekomen van de vrienden van het Cantonspark. Dit om zo bij het reilen en zeilen van de activiteiten in en om het park betrokken te zijn. Op dit moment wordt het huis nog verbouwd, de verwachting is dat wij er voor de kerst in zullen gaan.

Het is een feest om straks in zo'n mooi park te mogen wonen. De groene vingers heb ik mijn hele leven al daarom heb ik mijn opleiding ook aan de tuinbouwschool gehad. Toch heb ik daar nooit mijn werk van gemaakt. Ik ben styliste voor huizen en hotels. Maar op dit moment begeleid ik zelf de verbouwing, daardoor zie ik nu elke dag hoe het groen van de bomen met de dag uitbundiger wordt. Tot in het park.

Jaap van Althuis:

65 jaar en al deze jaren met onderbreking van 14 jaar, inwoner van Baarn. Daardoor een enorme binding met ons dorp, g e t r o u w d met Henny, een dochter

en zoon en vier heerlijke kleinkinderen. Ik heb een vakgerichte opleiding in de commerciële techniek en ben sinds 22 jaar

zelfstandig ondernemer als intermediair in de verpakkingsindustrie.

Ik zie het Cantonspark als een belangrijke en waardevolle groene long van Baarn. Wij willen graag als bestuur en vrijwilligers, het Cantonspark (met hulp en subsidie van de gemeente) weer zijn historische waarde teruggeven, en in oude luister herstellen, zodat iedere natuurliefhebber ervan kan genieten

Wil de Vrey-Vringer:

Als geboren Utrechtse woon ik nu 10 jaar in Baarn met echtgenoot Gerard. We hebben 2 kinderen. Na mijn Rechtenstudie in Utrecht, werd ik o.a.

wethouder in de gemeente Haarlemmermeer. Daarna burgemeester in Nieuwkoop (Groene Hart Zuid-Holland) en in Goirle (N. Brabant grenzend aan België.) In deze jaren ben ik betrokken geweest bij diverse projecten binnen de natuur en het cultureel erfgoed.

Daarom vind ik het ook zo belangrijk het historisch groene Cantonspark met de Wintertuin te onderhouden en te beheren. Wellicht in de toekomst weer een botanische tuin? Fijn om me daarvoor samen met de Stichting Vrienden van het Cantonspark te kunnen inzetten.

De iep

De iep is misschien wel de meest Hollandse boom. Op het moment van schrijven zijn zelfs in Baarn veel plaatsen bezaaid met iepenzaadjes, ronde vliezige schijfjes met in het midden een klein nootvruchtje. Dit jaar is een zogenaamd mastjaar, een jaar waarin bijzonder veel zaden worden gevormd. Vaak, in ieder geval bij de iep, gaat dit ten koste van de vorming van blad. De aanleg van een bloemknop betekent dat op die plaats geen bladknop wordt aangelegd. Het tekort aan bladeren wordt dan later in het jaar aangevuld.

Met die heel lichte zaadjes kon zij zich met es, populier, berk, linde en wilg snel na het einde van de laatste ijstijd weer in deze streken vestigen. Het is ook een boom die al in een grijs verleden benut werd. Zo zouden de oude Grieken haar hebben gebruikt voor de ondersteuning van wijnranken en als veevoer. De Engelse iep, *Ulmus procera* "Atinia" uit het Middellandse Zee gebied is al beschreven door Columella omstreeks 50 na Chr. In de Himalaya zijn het belangrijke heilige bomen evenals in het verleden in Noordwest Europa. Zeker vanaf de veertiende eeuw zijn iepen gekweekt en aangeplant voor de productie van hout en om hun schoonheid.

Iepen zijn bestand tegen harde zoute zeewind, strooizout en luchtvervuiling. Ze verdragen natte en tijdelijk droge omstandigheden en ze weerstaan sterke snoei en wortelbeschadiging. Vandaar dat zij langs vele polderwegen in het hele land zijn aangeplant, niet alleen in onze westelijke en noordelijke provincies.

Ook, waar we nu nauwelijks nog iepen aantreffen vormden zij ooit een geliefde wegbeplanting.

In Amsterdam treffen we de grootste concentratie iepen van Europa aan, de stad telt er minstens 75.000. In 2005 is Amsterdam uitgeroepen tot de "Elm City of Europe". Ook in Den Haag staan veel iepen. Tegenwoordig worden de bomen geïnjecteerd met een middel tegen de schimmel die de iepziekte veroorzaakt, geïnfecteerde bomen direct vervangen door resistente soortgenoten.

Vroeg in het voorjaar bloeit de iep al met kleine roodachtige trosjes, voor het blad aan de boom is gevormd. Bestuiving

De typische bladeren van de iep zijn veernervig en hebben een gezaagde of dubbelgezaagde bladrand

De bloemen bloeien eerder dan dat de bladeren verschijnen. Het bloemdek is klein, groen en aan de slippen zijn ze onderling vergroeid (Foto: Wouter. Bron: <http://www.amsterdamsebos.nl/nieuws-0/2017/lentesnieuw/>).

---

geschiedt door de wind. In deze tijd, mei/juni, zijn de zaden rijp; omhuld door een vliesachtig omhulsel worden zij door wind en water over grote afstanden verspreid. Het blad lijkt op dat van de haagbeuk, maar valt op door de scheve bladvoet. Bij voorkeur groeit zij op vochtige voedselrijke gronden in gemengd loofbos.

In Europa zijn een vijftal soorten inheems, Veldiep (*Ulmus minor*), Bergiep (*U. glabra*) en Fladderiep (*U. laevis*) in Noord en West Europa; Grijsie iep (*U. canescens*) en Engelse iep (*U. procera*) in het Middellandse zee gebied, de laatste ook in de Balkan.

Van deze soorten bestaan vele kweekvormen, waarvan ik alleen de Hollandse iep (*Ulmus x hollandica*), een

kruising van Veldiep en Bergiep, noem. Mogelijk heeft de boom deze naam gekregen na een transport in 1634 naar Duitsland van 400 iepen onder de naam "Hollandse bomen". In 1689 bracht de stadhouder Willem II, koning van Groot-Brittannië, de "Dutch elm" mee naar Engeland, waar zij later de naam *hollandica* kreeg. De *hollandica* is erg variabel soms lijkt zij meer op de bergiep dan weer meer op de veldiep. De kruising is vruchtbaar. Een cultivar van de Hollandse iep is de *Ulmus x hollandica* "Belgica". In het verleden is deze zeer veel aangeplant vanwege de snelle groei en ideale boomvorm.

De fladderiep blijkt in de praktijk niet vatbaar voor de iepziekte, hoewel

opzettelijke infectie wel tot ziekte en afsterven leidt. Alleen, de overbrenger van de ziekte, de iepenspintkever, verkiest andere iepensoorten boven deze. Dit is pas kort geleden opgemerkt. In 1980 is bekend geworden dat de fladderiep ook inheems is m.n. in Limburg en het oosten van Twente en de Achterhoek. Sindsdien wordt deze soort meer aangeplant, meestal in combinatie met andere boomsoorten.

Van de Amerikaanse soorten is de *Ulmus americana* de meest bekende. Zij werd ooit veel aangeplant als schaduw- en straatboom. Ook deze soort is zeer vatbaar voor de iepziekte. Na de ontwikkeling van resistente typen is zij weer in opkomst.

De meeste iepensoorten komen voor in Azië, in twee gescheiden gebieden: China, Japan, Korea, Oost Siberië en aangrenzend Centraal Azië enerzijds en de Himalaya anderzijds. De Europese soorten zijn ook in het aangrenzend Aziatische landen inheems. Zo treft men Veldiep en Bergiep aan tot in Iran. Over het algemeen beschikken de Aziatische soorten over een grotere resistentie tegen de iepziekte dan de meeste andere soorten. Om deze reden zijn en worden zij ingezet bij de zoektocht naar resistente rassen.

Men vermoedt, dat met een lading besmet en niet ontschorsd hout de schimmel vanuit Azië eerst naar Europa is gekomen en enkele jaren later vanuit Europa op dezelfde manier naar Amerika.

Het was een ramp toen vlak na de eerste wereldoorlog, eerst in noord Frankrijk en slechts een paar maanden later ook hier de iepen ineens afstierven. Het begon met verdrogen van een paar takken, waarvan

Christine Buisman (1900 –1936) was een Nederlandse fytopathologe die de iepenziekte en de kweek van hiertegen resistente iepen onderzocht

aan de uiteinden nog een paar bladeren, vaantjes, overbleven; even later stierf de hele boom. Men vreesde dat geen iep zou overblijven. Aanvankelijk had men geen idee wat de oorzaak van de ziekte was. Gedacht werd aan de strenge winter van 1917 en de droge zomer van 1918, aan de kruitdampen van de eerste wereldoorlog, het kookwater dat huisvrouwen bij de boomvoetzouden deponeren, degeneratie door vegetatieve vermeerdering en de gangen die de iepenspintkevers in de schors boren.

Hier heeft het onderzoek op het Phytopathologisch Laboratorium “Willie Commelin Scholten” van Prof. Dr. Johanna Westerdijk baanbrekend werk verricht. Ook moet ik Christine Buisman, Marie Ledebor

Iepenziekte op goudiep (let op de dode takken)
 (Foto Door Rasbak - Eigen werk, CC BY-SA 3.0,
<https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=4032552>).

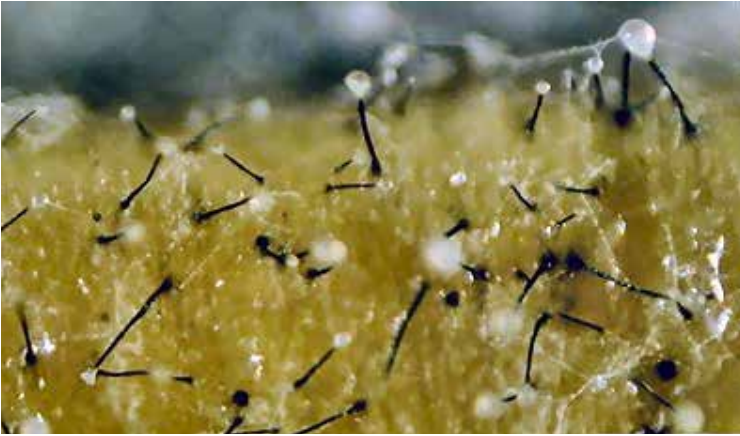
en promovenda Bea Schwarz noemen, die veel feitelijk onderzoek hebben gedaan. Bea Schwarz ontdekte een tot dan toe onbekende schimmel in de zieke iepentakken die zij verzamelde, door haar *Graphium ulmi* genoemd. Tegenwoordig staat de schimmel bekend als *Ophiostoma ulmi*. In 1928 werd door Christine Buisman de geslachtelijke vorm van de schimmel gevonden. Nog weer iets later bleek de iepenspintkever verantwoordelijk te zijn

voor de overdracht van de ziekte, die overigens ook via wortelcontact van de bomen mogelijk is.

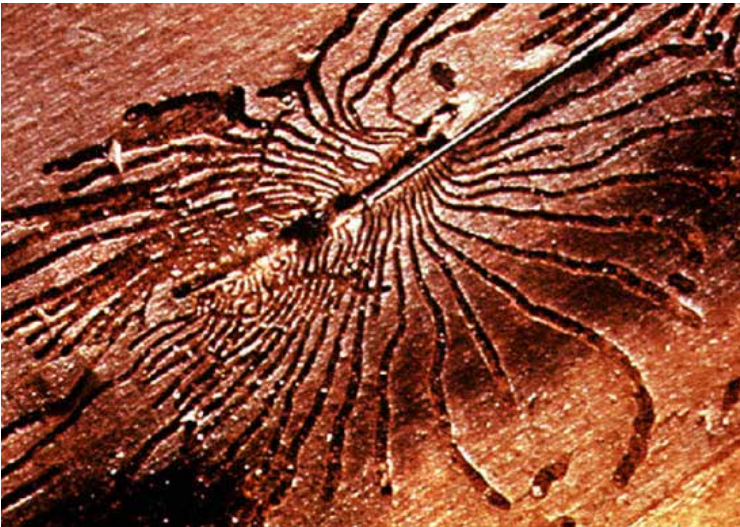
Een rigoureuus programma van verwijderen van alle aangetaste bomen met alle bomen uit de naaste omgeving was de eerste overigens onvoldoende effectieve aanpak.

Johanna Westerdijk en haar medewerksters beseften dat er maar één oplossing was voor het behoud van de iep in ons land en wel het vinden van resistente typen. Van alle kanten uit Europa en elders werd zaad geïmporteerd en opgekweekt. De zaailingen werden met de schimmel geïnfecteerd. Die niet direct bezweken, en dat deden de meeste, werden nogmaals geïnfecteerd, soms tot vier maal toe.

Al snel bleken bepaalde zaailingen resistent tegen de schimmel. Daarmee werd verder gewerkt. In 1930 werd het "Comité inzake Bestudeering en Bestrijding van de Iepenziekte" opgericht, een samenwerkingsverband tussen eindgebruikers, terreinbeheerders en wetenschappers, waarin Prof. Westerdijk een grote inbreng had. Het was haar idee gemeenten, provincies, waterschappen en polderbesturen aan te schrijven met een verzoek om een jaarlijkse bijdrage voor het onderzoek. Met succes, zo zijn al in de dertiger jaren klonen gevonden die

andere schimmel. Na de oorlog werd het onderzoek weer opgepakt en de kloon Ulmus "Bea Schwarz" uitgegeven. Ook deze werd geen succes. Inmiddels zijn nieuwe wel succesvolle typen gevonden, die ook bestand zijn tegen een nieuwere meer virulente vorm van de *Ophiostoma ulmi*, *Ophiostoma novo-ulmi*, zodat wij nog steeds kunnen genieten van deze mooie boom.

De naam Dutch Elm Disease zou aan de ziekte zijn gegeven vanwege het vele onderzoek dat in Nederland is gedaan.

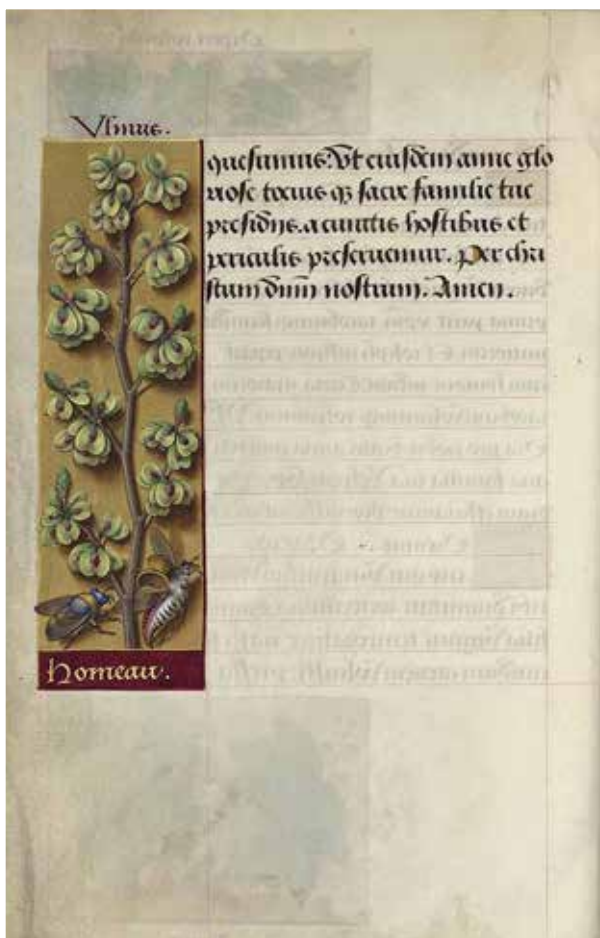
Boven: de schimmel *Ophiostoma ulmi* die verantwoordelijk is voor de iepenziekte. De iepenspintkever verspreidt de schimmel en laat de vraatgangen achter (beneden).

resistent bleken, o.a. de Ulmus "Christine Buisman" genoemd naar de toegewijde onderzoekster die in 1936 is overleden. Helaas stelde de groeivorm van deze kloon teleur en bleek die gevoelig voor een

De overbrenger van de ziekte zijn twee soorten iepenspintkevers, de grote en de kleine. Zoals de naam al aangeeft verschillen ze alleen in grootte. De kevers zetten hun eitjes af in een gang net onder de bast van een verzwakte of dode boom. De larven eten van het hout, waarbij zij gangen maken dwars op die van de moeder. Ze verpoppen en komen als volwassen kevers naar buiten.

Wanneer de boom is geïnfecteerd met de schimmelziekte nemen de jonge kevers de kleverige sporen aan hun lichaam mee naar buiten. Zij voeden zich vervolgens met okselknoppen van jonge twijgen en infecteren zo een nieuwe boom. De sporen vormen schimmeldraden die naar het vaatweefsel groeien. Dat eenmaal bereikt vormen ze weer sporen die in de sapstroom van de boom terecht komen.

Als reactie op de schimmeldraden gaat de boom uitgroeisels vormen die de vaten blokkeren. Daardoor raken de vaten verstopt en sterven eerst takken en bij verder doorwoekeren de hele boom af.

Oplösungen. In de eerste plaats resistente rassen aanplanten en zorgen voor goede groeiomstandigheden om verzwakte bomen te voorkomen en daarnaast ook hygiënische maatregelen als het direct verwijderen van aangetaste bomen en eventuele aangrenzende bomen. Ze direct ontschorsen. Daarnaast is het zinvol feromoonvallen te plaatsen om te zien of er iepenspintkevers aanwezig zijn.

Gebruikte literatuur:

L.Goudzwaard: Het geslacht *Ulmus* – nieuwe mogelijkheden. *Dendroflora* 46 (2009), p. 88 – 111.

Ronnie Nijboer: Iepenonderzoek. www.boomzorg.nl, p 21 – 25.
Wiki Groen kennisnet.

Geertje Bakker

Verluchting, margeversiering met de zaden van de Ulmus glabra (Homeau - Ulmus) Bourdichon, Jean, Les Grandes Heures d'Anne Bretagne, p. 398, 1503-1508. Collectie Bibliotheque nationale de France, ms. lat. 9474

Rechts *Lonicera maackii*

